

ભ્રષ્ટાચાર ભગાવો,દેશ બચાવો

અશોકભાઈ રૂપશીંગભાઈ ગામીત

મદદનીશ શિક્ષક, પ્રા.શા.બોરલાઈ-૨

તા.ઉમરગામ, જિ.વલસાડ

પ્રાસ્તાવિક:

આપણા ભુતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ અને 'મિસાઇલમેન' ડો.અબુલ પકીર જૈનુલાબ્દીન અબ્દુલ કલામના સ્વપ્ન મુજબ આપણો દેશ ૨૦૨૦ સુધીમાં વિકસિત થઈ જશે,મહાસત્તા બની વિશ્વમાં આગળ પડતો દેશ બનશે,પરંતુ જ્યાં જોઈએ ત્યાં આપણા દેશમાં ભ્રષ્ટાચાર એટલી હદે વ્યાપક બન્યો છે કે સમાજમાં અધિકારીઓ તેમજ પદાધિકારીઓમાં પ્રામાણિકતા,નૈતિકતા,નાગરિકતાની સમજ,તે પ્રત્યેની તેમની ફરજો,પરિવહનની જાગૃતતા,પર્યાવરણ સુરક્ષા તરફના વલણ વગેરેમાં ઉદાસીનતા જોવા મળે છે,તો પછી દેશ કઈ રીતે મહાસત્તા બનશે?તે યક્ષ પ્રશ્ન કહી શકાય.ખરેખર ભ્રષ્ટાચાર એટલી બધી હદે વ્યાપ્ત છે કે કોણ કોને દંડે?તેવી પરિસ્થિતિ છે.આ ભ્રષ્ટાચારે સમાજમાં કઈ કેટલાને સત્તા પરથી ફેંકાવી દીધા છે જેનું પરિણામ આપણી રાજધાની દિલ્હીમાં જોવા મળ્યું.વિશ્વના સૌથી મોટા લોકશાહી દેશમાં આજે મોટી મોટી રાજકીય પાર્ટીઓએ ભ્રષ્ટાચારને કારણે સત્તા ગુમાવી છે તો કેટલાકે સમાજને ભ્રષ્ટાચાર નાથવાના વચન આપી સત્તાની ખુશી મેળવી છે.આમ પણ રોગ અને દુશ્મનને ઊગતો જ ડામવો સારો એમ કહેવાય તેમ ભ્રષ્ટાચાર વિશે વિચારીએ તો આપણે આપણાં જ સમાજના આ કેન્સરથી પણ વધુ ભયંકર રોગને નથી તો ઊગતા પહેલા સાવચેતી રાખી દૂર કરી શક્યા કે નથી તેને પ્રાથમિક તબક્કામાં ડામી શક્યા.તેથી જ આજે વટવૃક્ષ બની ગયેલા આ ભ્રષ્ટાચારને નામશેષ કરવાનું વિચારવા પહેલાં તેની થોડી તાકાત ઓછી કરવા માટે પણ આપણે સૌએ પગલાં લેવા જ જોઈશે,આંદોલનો કરવા પડશે,તેની સામે પૂરી તાકાતથી લડવું પડશે,ક્રાંતિ કરવી પડશે. આપણા ઘર પાસેથી કચરો ઉપાડવા જેવી નાની બાબતથી ઉચ્ચ હોદ્દા પર નિમણૂક સુધીના બધાજ કહેવાતા વ્યવહારોમાં અમુક અપવાદોને બાદ કરતાં મોટા ભાગે ભ્રષ્ટાચારનું ચલણ જોવા અને સાંભળવા મળે છે.

ભ્રષ્ટાચાર એટલે શું?

સામાન્ય રીતે ભ્રષ્ટાચાર એટલે ભ્રષ્ટ+આચાર.જે વસ્તુ કે દરજ્જો,પદ આપણા હકની કે અધિકારની હોય છતાં તે વાપરવા કે મેળવવા માટે આપણે કશુંક ચૂકવવું કે ભોગવવું પડે તેને 'ભ્રષ્ટાચાર' કહી શકાય.ટૂંકમાં વ્યક્તિ સાથે થતો બિનકાયદાકીય અનીતિભર્યો વ્યવહાર.

આમ, છેતરપિંડી,ભેટસોગાદો લેવી,લાંચ-રૂઝત લેવી વગેરે સ્વરૂપે ભ્રષ્ટાચાર સમાજમાં જોવા મળે છે. ભ્રષ્ટાચાર સમાજમાં એવો સમાયને બેસી ગયો છે કે તેને અલગ કરવો,શોધવો એ જ દુર્ગમ બની ગયું છે.પરીક્ષામાં ચોરી કરવી કે કરાવવી,ડમી વિદ્યાર્થીઓ બેસાડવા,ખોટા પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવા,અણઆવડત છુપાવવા પૈસા ધરી દેવા,પેપરો ફોડી નાખવા,ફાઈલોને આગળ ધપાવવા તમામ ઓફિસોમાં ધક્કા ખાવા,ફાઈલો ગુમ કરી દેવી,વીજ ચોરી,કાળું ધન,સંગ્રહખોરી વગેરે અનેક બદીઓ ઉપરાંત મોટા મોટા કૌભાંડોથી દેશ ખોખલો થઈ ગયો છે.જે સમગ્ર સમાજમાં વ્યાપકપણે પ્રસરી ગયેલો છે.કેટલાક લોકો અનૈતિક અને બેજવાબદારી પૂર્વક પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા પોતાના પદ,સત્તા વગેરેનો ઉપયોગ કરી,ભ્રષ્ટ આચરણનો આશ્રય લે છે,જે સમાજનું મોટામાં મોટું દૂષણ છે.

ભ્રષ્ટાચારની અસરો:

- માનવ અધિકારોનો ભંગ થાય છે.
- યુવાનોમાં મૂલ્યો પ્રત્યેનો વિશ્વાસ ઓછો થાય છે.
- રાષ્ટ્રવાદની ભાવના પર અસર પડે છે.
- લાયકાતવાળા અને આવડતવાળાઓને તક મળતી નથી.
- રાષ્ટ્રનો વિકાસ મંદ પડી જાય છે.
- નૈતિકતાનો હાસ થાય છે.
- સંગ્રહખોરીને આશરો મળે છે.
- મોઘવારીને પોષણ મળે છે.
- કાળાધનને સમાજ માટે લાવી શકાતું નથી.
- કાળાબજારને કાબુમાં લાવી શકાતું નથી.
- સગાવાદ પોષાય છે.
- કાયદા કાનૂન પ્રત્યે વિશ્વાસ ઘટે છે.
- માનવીય વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા ઘટે છે.

ભ્રષ્ટાચાર નિવારણના ઉપાયો:

આપણા પાસે જાદુઈ લાકડી નથી કે ભ્રષ્ટાચારને આપણે એકાએક દૂર કરી શકીએ.આ સડો છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી દેશની વહીવટી વ્યવસ્થામાં ગાઢ રીતે સંકળાઈ ગયેલો છે.તેના નિવારણ માટે સમાજના પ્રત્યેક નાગરિકે તેમજ દેશના તમામ રાજકીય પક્ષોએ સરકારની સાથે મળી સંયુક્ત રીતે અસરકારક પગલાં લેવા પડશે. ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ માટે મારા મતે આ પ્રકારના પગલાં લેવાં જોઈએ.

- આત્માના અવાજથી શરૂઆત

કહેવાય છે ને કે આપણે બીજાની તરફ જ્યારે આંગળી બતાવીએ છીએ ત્યારે બાકી રહેલી અંગૂઠા સાથેની આંગળીઓ આપણાં પોતાની તરફ હોય છે જે જાણે કહે છે કે પહેલાં તમે સુધરો.(આદર્શ બનો)પછી બીજા તરફ આંગળી ચીંધજો.આમ દરેક વ્યક્તિએ બીજાના ભ્રષ્ટ વ્યક્તિત્વ બતાવતાં પહેલાં પોતાની જાતને પવિત્ર અને સત્ય બનાવશે તો સમાજમાંથી આ દુષણ પોલિયો મુક્ત ભારતની જેમ ભ્રષ્ટાચાર મુક્ત ભારત બનશે.

ડૉ. કલામે કહ્યું છે કે આપણે અમેરિકા જઈએ છીએ અને પરત આવીએ ત્યારે અમેરિકાની વ્યવસ્થાને ખૂબ વખાણતા હોઈએ છીએ.ત્યાં તો આવું...ત્યાં તો આવું ન થાય,ત્યાં તો ટ્રાફિકનો પ્રશ્ન જ ન જોવા મળે...સ્વચ્છતાનું તો પૂછવું જ શું..એકદમ સ્વચ્છ..,વહીવટ પારદર્શક ...એવું કહેનાર વ્યક્તિ અમેરીકામાં હોય ત્યારે ગમે ત્યાં થૂકવાને બદલે થૂકવાની માજ થૂકતો હોય છે,કોઈ ફળ ખાધું હોય તો તેનું છોતરું કચરાપેટીમાંજ નાખે છે.ત્યાં વાહન ચલાવે ત્યારે ટ્રાફિક સિગ્નલના નિયમો પાળે છે.એ જ વ્યક્તિ ભારતના એરપોર્ટ પર ઉતરે છે,ત્યારે જેવો બહાર આવે તેવો જ ગમે ત્યાં થૂકવા લાગે છે,ફળો ખાઈ ગમે ત્યાં કચરો ફેંકવા લાગે છે.ટ્રાફિકના નિયમો તોડી વાહન હંકારે છે,અને આપણાં દેશની સિસ્ટમનો વાંક કાઢે છે.આપણે વિચારવું જોઈએ કે આપણી સિસ્ટમ આપણાં પોતાનાથી જ બદલવી પડશે.

- કુટુંબ:

કુટુંબ એ સમાજનું ધરુવાડિયું છે.બાળકનો જન્મ કુટુંબમાં થાય છે ત્યારે તે માંસનો લોચો હોય છે.ધીમે ધીમે તેનો વિકાસ અને વૃદ્ધિ થાય છે.કુટુંબમાં બાળકને એવું વાતાવરણ મળવું જોઈએ કે જેથી તે પ્રમાણિક બની શકે છે.

એક સજ્જન સિનેમા ગૃહમાં સહકુટુંબ સિનેમા જોવા જાય છે,તેની સાથે બાજુનું કુટુંબ પણ સિનેમા જોવા જાય છે.ત્યાં લખેલું હોય છે કે સાડા ત્રણ વર્ષથી મોટા બાળકોની ટિકિટ લેવી,ત્યારે બાજુના કુટુંબમાંથી એક વ્યક્તિ તે સજ્જન ને કહે છે,તમારો દીકરો સાડા ત્રણ વર્ષથી નાનો છે એમ જણાવી દો,પૈસા બચી જશે.ત્યારે તે દીકરો પણ આ વાત સાંભળતો હોય છે,દીકરાને ખબર છે કે તેનું પાચમું વર્ષ ચાલે છે.આ સાથે સજ્જન તેમના દીકરાની પણ ટિકિટ લે છે અને કહે છે કે રૂપિયાથી વધારે મહત્વ મૂલ્યનું છે.અને મારા બાળકમાં તેનું સિંચન થાય તેમાં જ હું ખુશ છું.તેના માટે આપણે નિયમોનું પાલન કરવું પડે.અહીં 'ફૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે'તે કહેવત બરાબર લાગુ પડે છે.

સત્ય,અહિંસા,પ્રેમ,સેવા,કરુણા,સમર્પણની ભાવના,દયા,ક્ષમા જેવા માનવીય મૂલ્યોથી જે ધનવાન બને છે તેને જીવનમાં લાખોપતિ કે કરોડપતિથી વધારે સન્માન મળે છે.એવી વ્યક્તિના માતા પિતા,કુટુંબ,કુળ અને સમાજનું નામ રોશન થાય છે.

- પ્રાથમિક કક્ષાનું નૈતિક શિક્ષણ

બાળક જ્યારે શાળામાં આવે છે ત્યારે જે કઈ શીખે છે તે ચીરદાઈ હોય છે. તે સમયે શિક્ષક જ તેનો આદર્શ હોય છે. જે પાઠ શીખવે છે અને બોલે છે તેની અસર જીવન પર્યંત રહે છે. તેથી આજના શિક્ષણમાં કેળવણીકારો અને તત્વચિંતકો તેમજ સમાજના હિત ઇચ્છુકોએ શિક્ષણમાં નિષ્પક્ષ અને સમાજને વિકાસને પંથે લઈ જનારું નૈતિકતા, રાષ્ટ્રવાદ, પ્રામાણિકતા, નિષ્ઠા, પરિશ્રમ, હક અને ફરજ, સમાનતાના હેતુઓ સિદ્ધ થાય અને તે જીવન પર્યંત રહે એવો અભ્યાસક્રમ બનાવી શાળાઓ-શિક્ષકોએ અને સંચાલકોએ પ્રાથમિક કક્ષાના બાળકો સુધી પહોંચાડવું જોઈએ.

- સંચાર માધ્યમો દ્વારા ભ્રષ્ટાચાર વિરુદ્ધ પ્રચાર

વર્તમાનપત્રો, દૂરદર્શન, આકાશવાણી, ચલચિત્રો, રેડિયો, સામયિકો, મોબાઈલો, પોસ્ટરો જેવાં માધ્યમો ભ્રષ્ટાચારના કિસ્સા પ્રકાશમાં લાવવાની મહત્વની કામગીરી કરી શકે છે. કારણ કે ભ્રષ્ટાચાર અદ્રશ્યતાની છતાં ઓપન સિકેટની ખાસિયત ધરાવે છે. સંચાર માધ્યમો અને સ્વેચ્છિક સંસ્થાઓ નિર્ભય હોય છે. કોઈ પણ ગેરરીતિ આચરનાર વ્યક્તિ કે રાજ્ય કે રાષ્ટ્રસેવક કે કર્મચારીના કરતૂતોનો પર્દાફાશ ટીવી ચેનલોમાં લાઈવ દર્શાવવા જોઈએ તેમજ સમાચારપત્રોમાં મુખ્ય સમાચારમાં પણ દર્શાવવા જોઈએ.

વર્તમાનપત્રોમાં અને ખાસ ટીવી ચેનલોમાં લાઈવ પ્રસારણ કરી દેશ વિદેશની ચેનલોમાં પણ તેનું લાઈવ પ્રસારણ બતાવવું જોઈએ. જેથી બીજી વ્યક્તિઓ કે દેશની સરકાર પણ ભ્રષ્ટાચાર આચરનારને દંડ કરે અને અન્ય વ્યક્તિઓને શીખ પણ મળે અને ભ્રષ્ટાચારી લાચાર બને. ખોટાં કામ કરતાં પહેલાં સો વખત વિચારે અને તેમાં ન પડે. આમ, ભ્રષ્ટાચારનો નાશ થાય.

- રાજકીય પક્ષોએ ફંડ લેવો જોઈએ નહીં

કોઈ વ્યક્તિ કે કંપનીએ કે કોઈ પાર્ટીએ, રાજકીય પક્ષોએ ફંડ આપે તો લેવો જોઈએ નહીં. કારણ કે રાજકીય પાર્ટીને જે વ્યક્તિ કે કંપની ફંડ આપે છે એની શરમમાં રહેવું પડે છે, જ્યારે એવી વ્યક્તિ કે કંપની ભ્રષ્ટાચાર આચરે છે ત્યારે એમના પક્ષે પક્ષપાત જોવા મળે એ સ્વાભાવિક છે. તેથી ભ્રષ્ટાચારને કાબુમાં લઈ શકાતો નથી, તેથી પાર્ટી ફંડ લેવો જોઈએ નહીં. ટિકિટની ફાળવણી પણ સ્વચ્છ છબીવાળા, પરિશ્રમી, સેવાભાવી, દીર્ઘદ્રષ્ટીવાળા, રાષ્ટ્રવાદની ભાવનાવાળા, માનવતાવાદી વિચારધારાવાળી વ્યક્તિને જ કરવી જોઈએ. કોઈ પણ સંજોગોમાં ગુનાહિત ભૂતકાળ ધરાવતી કે સજા પામેલ વ્યક્તિઓને ઉમેદવારીથી સદંતર દૂર રાખી ભ્રષ્ટાચારને પ્રવેશતો અટકાવી શકાય.

- મતદાનમાં સમાજે તટસ્થતા જાળવવી:

મતદાન વખતે સમાજના તમામ નાગરિકોએ ધર્મ, કોમ, નાત-જાત, જ્ઞાતિ, વ્યવસાય જેવાં પરિબળોથી દૂર રહી ઉમદા અને સ્વચ્છ પ્રતિભાવાળા ઉમેદવારોની પસંદગી કરવી જોઈએ. લોકો દ્વારા ચૂટીને મોકલેલ

પ્રતિનિધિઓ વિધાનસભા,વિધાન પરિષદ,સંસદ કે રાજ્ય સભામાં લોકશાહીનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.તે સમયે તેમના દ્વારા કોઈ ખાસ વ્યવસાય,કોમ માટે જ લાભો અપાવે અને કોઈ એક જાતિ વિકાસથી અલિપ્ત રહે એવો ભ્રષ્ટાચાર ન થાય તેના માટે આપણે એવા ઉમેદવારોને મત આપવો જોઈએ જે ખરેખર સૌને સાથે લઈ વિકાસ કરવાનું વલણ અપનાવે તો સમાજમાંથી ભ્રષ્ટાચાર દૂર કરી સમાજના સર્વ લોકોનો વિકાસ થાય.

• પારદર્શક ન્યાયતંત્ર:

આપણા દેશમાં ન્યાયનું મંદિર,ન્યાયની દેવી કહેવાતી ન્યાયપાલિકા પણ ભ્રષ્ટાચારથી મુક્ત નથી.તેના પર આરોપો થયા છે કે,ન્યાય ખરીદી શકાય છે.જો ન્યાયમાં પક્ષપાત કે ભ્રષ્ટાચાર હોય તો તેની અસર સમાજ પર પડશે.તેથી જરૂર છે કે ન્યાય દ્વારા પક્ષપાત રહિત અને રાજકારણથી પર રહીને પોતાનો ન્યાય સંભળાવવો. પરંતુ દુખ સાથે કહેવું પડે છે કે આજે એવા પક્ષપાત રહિત ન્યાયની ઉણપ છે.લાંચ-રૂશ્વત,લાગવગ કે રાજકીય દબાણ વગર કઈ કામ થતું નથી.વકીલોની તો વાત જ જુદી છે.તેઓ પૈસા કમાવાની લાલચમાં એટલા ભ્રષ્ટ થઈ ગયા છે કે તેઓ જાણતા હોય છે કે આ વ્યક્તિએ ગંભીર અપરાધ કર્યો છે,એવું જાણવા છતાં પૈસા માટે તેને નિર્દોષ સાબિત કરાવી આપે છે.આ રીતે ન્યાયપાલિકાનું ચક્ર ચાલે છે.તેથી ન્યાયપાલિકાને ભ્રષ્ટાચાર મુક્ત કરાવવી પડશે.

ખરેખર તો જ્યારે કોઈ ગુનેગાર પર કાર્યવાહી થાય છે ત્યારે તેના પર ઊડાણથી અને તટસ્થ રીતે તપાસી ગુનો ઉકેલવો જોઈએ.કોઈનો ગુનો સાબિત થાય તેવા ભ્રષ્ટાચારીને તેની સાથે તેના માતા પિતા,પત્ની,પુખ્ત વયના બાળકો,તેની નજીકનાં સંબંધીઓને પણ જરૂરી તપાસ કરીને તેઓને પણ યોગ્ય સજા કરવી જોઈએ જેથી ભ્રષ્ટાચાર કરતાં પહેલાં કે ગુનો કરતાં પહેલાં ગુનેગાર સો વાર વિચારશે.બીજાને શીખ મળશે અને ભ્રષ્ટાચાર દૂર થશે.

• ફિક્સ પગાર પ્રથા નાબૂદ થવી જોઈએ:

ભ્રષ્ટાચાર વધવા પાછળના ઘણા કારણોમાંથી એક કારણ ફિક્સ પગાર પ્રથા પણ ગણી શકાય.સમાજમાં આજે જીવન જરૂરિયાતો પાછળ ઘણો ખર્ચ થતો હોય છે અને સરકારી નોકરીમાં ૧૧ માસ કરાર આધારિત નોકરી હોય,અને કાયમી થવાની કોઈ સંભાવના નહીં એવા કર્મચારીઓની ૫ વર્ષ સુધી ફિક્સ પગાર હોવાને કારણે ઘણી મુશ્કેલીઓ વધી જતી હોય છે.અને તેમના માટે રોટી,કપડાં,મકાન,વીજળી,પાણી,દવા વગેરેનો ખર્ચ વધી જતો હોય છે,ત્યારે મજબૂરીમાં કેટલાક લોકો ખોટો રસ્તો અપનાવે છે,તેથી ફિક્સ પગારી પ્રથા દૂર કરવાથી પણ ભ્રષ્ટાચાર દૂર થાય તેમ છે.

• અભિયાન:

સમાજમાં ભ્રષ્ટાચારનું સ્વરૂપ,તેની અસરો,તેનાથી થતા ગેરલાભ,અન્યાય,શોષણ,મોંઘવારી,ભાવ વધારો,સંગ્રહખોરી કઈ રીતે આવે છે તે લોકો સમજતા થાય,લોકો ભ્રષ્ટાચાર સામે અવાજ ઉઠાવતા

થાય,અન્યાય થયેલ લોકોને ન્યાય મેળવવામાં મદદ મળે,ગ્રામીણ લોકો,નિરક્ષર લોકો તેમજ શહેરીજનોમાં ભ્રષ્ટાચાર સંદર્ભે જાગૃતિ આવે તેના માટે સ્વેચ્છિક સંસ્થા (એન.જી.ઓ),દ્વારા સરકારે અભિયાનો ચલાવવા જોઈએ.દરેક જીલ્લામાં આવેલ લાંચ રૂઝત બ્યૂરો કચેરીની વિગત,રાજ્ય લાંચ રૂઝત બ્યૂરો કચેરીની વિગત, ભ્રષ્ટાચાર કે લાંચ રૂઝત નાબૂદ કરવા થયેલી જોગવાઈઓ તથા કાયદાઓને લગતી માહિતી આપવી જોઈએ.

અન્ના હજારે,બાબા રામદેવ વગેરેના અભિયાનો આજે ચાલે છે,પરંતુ આવાં અભિયાનોમાં સ્વાર્થ ન આવવો જોઈએ.જો આવાં અભિયાનોમાં સમાજનું હિત હશે તો સમાજ તેમાં જરૂર ટેકો આપશે.ગ્રામીણ અને તાલુકા કક્ષાએ આ અભિયાનો ચલાવે તેવી વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ. ભ્રષ્ટાચારના દૂષણને દૂર કરવા ૧૯૮૮થી ભારત સરકારે કાયદાની જોગવાઈ કરેલ છે.૧૯૬૪માં 'લાંચ રૂઝત વિરોધી બ્યૂરો'ની રચના કરવામાં આવેલ છે.જે ભ્રષ્ટાચારની તપાસ કરે છે.નાગરિકોને આ સમસ્યાના ઉકેલ માટેનું માર્ગદર્શન આપે છે.આવાં અભિયાનો સંદર્ભે લોકોમાં જાગૃતિ લાવી,જાગૃત સમાજ બનાવી શકાય અને ભ્રષ્ટાચારને ભગાવી શકાય.

નિષ્કર્ષ:

આમ,ભારતના પાડોશી દેશો પર નજર કરીએ તો ૨૦૧૬માં ભ્રષ્ટાચારમાં ભૂતાનનો ક્રમ ૨૭ જેટલો નીચો જોવા મળ્યો છે.જે સારી બાબત છે.ચીન-૭૯,શ્રીલંકા-૯૫,પાકિસ્તાન-૧૧૬,નેપાળ-૧૩૧,બાંગલાદેશ-૧૪૫ જેટલા ઉચા ક્રમે છે.

ટી.આઈ.આઈ.દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલ 'કરપ્શન પર્ષેપ્શન ઇન્ડેક્સ'ના અહેવાલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ભારતે વર્ષ:૨૦૧૩ ના ભ્રષ્ટાચારના સ્કોર ૯૪ ક્રમાંકથી સુધારીને ૨૦૧૪ માં તેનો ક્રમ ૮૫ થયો,જે આકાશકીય માહિતી ભ્રષ્ટાચાર પર નજર રાખતી સંસ્થા 'ટ્રાન્સપરન્સ ઇન્ટરનેશનલ ઈન્ડિયા'એ આપી હતી..વિકિપીડિયામાં જોતાં ૨૦૧૫ માં ભારત ભ્રષ્ટાચારમાં ૭૬ ક્રમાંક પર છે જ્યારે ૨૦૧૬માં પાછળ ધકેલાતા ૭૯ ક્રમ પર છે.

જો આપણે પોતે જ જાગૃત બની ભ્રષ્ટાચાર દૂર કરવા સહકાર આપતા રહીશું તો સંભવ છે કે આવનારા સમયમાં આપણે 'ભ્રષ્ટાચાર ભગાવો, દેશ બચાવો' અભિયાન સાકાર કરી આપણા દેશને ડેન્માર્ક,ન્યૂઝીલેન્ડ,ફિનલેન્ડ,સ્વીડન,સ્વીઝર્લેન્ડ વગેરે દેશોની જેમ આપણે પણ આપણા ભારત દેશને ભ્રષ્ટાચાર મુક્ત રાષ્ટ્ર બનાવી શકીશું.

સંદર્ભસૂચિ

1. સામાજિક વિજ્ઞાન,ધોરણ-૮,દ્વિતીયસત્ર.ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ,ગાંધીનગર.
2. વિકિપીડિયા.